

ФИНАНСОВИ РАЗЛИЧИЯ МЕЖДУ ОБЩИНИТЕ - СЪСТОЯНИЕ И ПРОМЕНИ¹

Общото състояние на икономиката и на социалните отношения въздейства негативно върху дейността на местните власти и определя в голяма степен състоянието на общинските финанси.

През 90-те години се очертава трайна тенденция към централизация на приходоизточници на общините. Наблюдава се общо намаляване на финансовите им ресурси и засилване на зависимостта им от държавата.

За периода 1990-1996г. делът на общинските разходи в БВП спада от 12.34 на 6.67%, а в публичните финанси разходите на консолидирания държавен бюджет, (КДБ) - от 18.28% през 1990 г. до 11.64% през 1996г.²

През разглеждания период общинските приходи търпят и влиянието на инфлацията. Голямото им номинално увеличение се съпътства от силен спад в реалната им покупателна способност. През 1996г. спрямо 1992г. равнището на реалните общински приходи е 40.3%, а спрямо 1990г. - само 26.1%.³ По този начин инфлацията се явява втори фактор за намаляване на финансовата мощ на общините.

Характерна особеност на тенденцията в изменението на общинските приходи е съществена промяна в тяхната структура. Тя се изрази най-вече в намаляване дела на местните приходи. Свиването на местната данъчна база вследствие от постъпателната централизация на традиционни общински приходи. В съчетание с намалените финансови възможности на държавата, това е трета причина за сегашното финансово състояние на общините.

Различията в икономическите и социалните условия за развитие на общините рефлектират в различия в данъчната им база, а от тук и в различия във възможностите им да акумулират финансови ресурси. Във все по-голяма част от общините това води до невъзможност за финансово обезпечаване на развитието на присъщи общински дейности, което поражда местни проблеми от икономически и социален характер.

Целта на студията е да се определи, анализира и оцени състоянието и тенденциите в развитието на междуобщинските финансови различия. Нейното постигане се реализира чрез следните изследователски **задачи**:

- анализ и оценка на подреждането и диференциацията на общините по финансови показатели през 1994 и 1996 г.;

¹ Тази студия е част от планова тема "Социално-икономически различия на общините в РБългария" на Икономически институт на БАН.

² Изчислен по предварителни данни от отчета за изпълнението на ДБ.

³ За дефлатор са използвани публикуваните от НСИ индекси на потребителските цени.

- анализ и оценка на динамиката на промените в подреждането и в диференциацията на общините през наблюдавания период;
- обобщения и изводи относно състоянието и промените на междубщинските финансови различия.

В изследването горните проблеми се разглеждат в статика (структурен анализ) и в динамика (сравнителен анализ на промените).

1. Подреждане и диференциация на общините по финансови показатели през 1994г.

Финансовото състояние на общините се определя чрез три основни показателя:

- Собствени приходи на 1 жител. Отразява в най-агрегиран вид потенциала на общините да акумулират приходи за техните бюджети.
- Относителен дял на собствените приходи. Този показател е реципрочен на дела на държавните трансфери показва финансовата зависимост на общините от държавата.
- Разходи на 1 жител. Показателят отразява реалните финансови средства, с които разполагат общините.
- Обобщаващ показател за финансовото състояние. Характеризира съвкупното действие на горните три показателя.

По всеки един от горните показатели общините се отнасят в три групи, сформирани по следния начин. В първа група се отнасят общините, които имат над средното за страната равнище по съответния показател. Втора група се формира от общините, чиито стойности са между средното и критичното равнище за визирания показател. Критичната стойност се определя като половината от сбора на средния за страната показател и този на последната в подреждането община. В трета група попадат общините с равнище на съответния показател под критичната за страната стойност. По-долу са изложени оценки по изброените основни показатели за финансовото състояние.

Собствени приходи на 1 жител

Подреждането на общините по този показател за 1994г. е представено в табл. 1.

Използването на горните критерии за формиране на групи показва следното разпределение на общините. В първа група попадат 37 общини, които имат най-високи приходи на 1 жител в страната. Втората група се формира от 81 общини. Третата група обхваща над половината - 137 общини.

Вижда се, че средната за страната и критичната стойности са твърде високо в подреждането. Това означава, че малко на брой, но мощни общини влияят силно върху средната за страната стойност на показателя, а огромната част от малки, но слаборазвити общини остават под границата на критичността.

Анализът на абсолютните различия показва, че те са най-големи между общините от първа група - около 7 пъти. Особено се открояват първите две

общини - Мирково и Девня. Следват различията между общините в трета група - 4 пъти. С най-близки по значение стойности по изследвания показател са общините от втора група - под 2 пъти разлика между средната и критичната стойности.

Таблица 1

Подреждане на общините според равнището на собствените приходи на 1 жител през 1994г.

Общини	Соб.прих. на 1 жител (лв)	Ранг	Общини	Соб.прих. на 1 жител (лв)	Ранг
Мирково	21349	1	....	...	...
Девня	20133	2	Ветрино	1774	119
Раднево	11453	3	Д. Митрополия	1710-крит.	120
....	...	...	....	...	...
Враца	3066	37	Черноочене	484	254
Средно за Б-я	3034	38	Кирково	467	255
Крушари	3033	39	Руен	446	256

Първа група е представена основно от два вида общини. Първите са относително малки по население, но със силно развита промишленост: химическа - Девня, Белово, Дупница; металургия и рудодобив - Пирдоп, Мирково, Челопеч, Панагюрище; енергетика - Козлодуй, Раднево, Гълъбово или други диференциални предимства, например туризъм (Несебър, Балчик, Чепеларе). Вторите са най-големите и развити общини в страната като Бургас София, Пловдив, Варна, Русе, Стара Загора и др.

Във втората група попадат всички останали големи общини с центрове бивши окръжни градове, средно големи, развити в индустриално отношение общини като Асеновград, Чирпан, Севлиево и др., както и най-силно развитите селскостопански общини - Генерал Тошево, Добричка, Крушари и други. Тук са и всички курортни общини (без най-големите) като Поморие, Банско, Созопол и други

Третата група се формира от средни по големина и развитие общини (Тутракан, Самоков, Лом и др.), планински (Девин, Доспат, Якоруда и др.) и типично селските общини. С най-нисък размер на собствените средства на 1 жител през 1994г. са Черноочене (484 лв.), Кирково (467 лв.) и Руен (446 лв.)

Относителен дял на собствените приходи

Върху този показател влияят както размера на собствените приходи, така и този на държавните трансфери. Може да се пренебрегне влиянието на привлечените средства, поради специфичното състояние на кредитния пазар и нежеланието на общините да ползват заемни средства през анализирания период. Подреждането на общините според дела на собствените приходи е представено в Таблица 2.

От данните в таблицата се вижда, че средната стойност по този показател в сравнение с предишния е почти на същото равнище. Значително се увеличават общините във втора група, за сметка на трета. Много по-малки са и абсолютните различия между общините от първа група. Макар и по-малко общини, които са под прага на критичност, различията между тях са съществени. Като цяло всичко това говори за относително по-малки различия между общините по дела на собствените им средства.

Таблица 2

Подреждане на общините според относителния дял на собствените приходи през 1994г.

Общини	Дял на соб. прих. (%)	Ранг	Общини	Дял на соб. прих. (%)	Ранг
Девня	100.00	1	....	...	...
Раднево	96.82	2	Две могили	29.47	142
Козлодуй	85.48	3	Долни Чифлик	29.47 - крит.	143
....	...	...	....	...	...
Каварна	52.92	38	Черноочене	10.05	254
Средно за Б-я	52.26	39	Неделино	8.59	255
Хасково	52.14	40	Трекляно	8.15	256

Наблюдава се спад в ранговете основно на два вида общини - бивши окръжни центрове (Шумен, Пловдив, Разград, Търговище, Смолян и др.) и на общини, в които е развита добивната промишленост като Пирдоп, Рудозем, Болярово, М. Търново и др. Последните представляват локални центрове сред заобикалящите ги селища, което води до концентриране на социални заведения, а оттук и до повишен размер на държавните трансфери за техните бюджети.

Повишават се ранговете на селскостопански общини и на такива, които са разположени около по-големи градски центрове, поемащи част от социалния сервиз на тяхното население - Родопи, Марица, Добричка Лясковец и други.

Разходи на 1 жител

Подреждането на общините по този показател е представено в долната табл. 3.

Реално разполагаемите финансови средства на общините отразяват не само данъчния потенциал, но и действието на преразпределителните процеси. Това силно намалява диференциацията им по този показател. Както се вижда, средната за страната стойност се придвижва значително към центъра на подреждането. Първа група обхваща 103 общини (около 40% от цялата съвкупност). Намалява съществено и броят на общините в трета група.

Наблюдава се голямо разместване на общините в сравнение с подреждането им по предишните два показателя. В първа група се

забелязват, и то на челни места, слаборазвити общини като Трекляно, Ковачевци, Кула и др. В тази група присъстват включително и най-слаборазвитите общини в страната като Бойница, Стамболово, Макреш, Неделино и др. Рангът на почти всички големи общини като София, Варна, Бургас, Стара Загора, Русе и др. бележи спад.

Таблица 3

Подреждане на общините според разходите на 1 жител през 1994г.

Общини	Разходи на 1 жител (лв.)	Ранг	Общини	Разходи на 1 жител (лв.)	Ранг
Мирково	26619	1	....	...	...
Девня	14876	2	Д.Митрополия	4488	198
Пирдоп	14303	3	Котел	4477 - крит.	199
....	...	...	....	...	...
Нови Пазар	5778	103	Съединение	3456	254
Средно за Б-я	5772	104	Септември	3340	255
Елхово	5748	105	Раковски	3182	256

Обобщаваща оценка за финансовото състояние на общините

Тази оценка дава информация за съвкупното влияние на трите анализирани по-горе показатели. Подреждането на общините по обобщаващата оценка за финансовото им състояние е представено в табл. 4.

Таблица 4

Подреждане на общините според равнището на обобщаващата оценка за тяхното финансово състояние през 1994г.

Общини	Обобщаваща оценка	Ранг	Общини	Обобщаваща оценка	Ранг
Мирково	0.0675	1	....	...	...
Девня	0.3382	2	Чавдар	0.8634	161
Прирдоп	0.4981	3	Тетевен	0.8639-крит.	162
....	...	...	....	...	...
Свиленград	0.7991	51	Вълчедръм	0.9168	254
Средно за Б-я	0.7992	52	Руен	0.9215	255
Пещера	0.8018	53	Сатовча	0.9274	256

От анализа на резултатите от подреждането на общините по обобщаваща оценка могат да се направят следните изводи:

Броят на общините в отделните групи отразява влиянието на всички единични показатели и е осреднен в сравнение с броя на общините в групите по отделните показатели.

В първа група попадат 51 общини. На върха на подреждането са пак малките силноразвити общини. В тази група са и най-големите общини като София, Пловдив, Варна и др. Тук попадат и някои малки и слаборазвити

общини като М.ърново, Кула, Трекляно, Бяла Вн, Ковачевци, най-вече под влияние на третия показател - разходи на 1 жител.

Диференциацията между общините в първа група е най-голяма. От табл. 4 се вижда, че първата община Мирково е много близко до еталона. Значително откъснати са и другите 4-5 общини. Диференциацията на общините в първа група е над 10 пъти по-голяма от тази на общините от другите две групи.

Втора група се формира от 109 общини. Тук попадат половината от големите общини - бивши окръжни центрове, по-голяма част от средноголемите общини и някои по-малки общини като Земен, Трън, Бойница.

В трета група попадат 95 общини. Те са предимно средни и малки по големина. Характеризират се с ниски разходни потребности, т.е. в тях няма локализиранни значими социални заведения.

Диференциация по трите изследвани показателя и влиянието им върху обобщаващата оценка

Групирането на общините по всеки от горните показатели показва определени различия. Ако вземем за базов формираните групи по първия показател, по втория се наблюдава придвижване на над 20 общини от трета към втора група. Това показва смекчаване на различията. При третия показател подреждането е доста по-различно. Преобладават общините в първа група за сметка преди всичко на трета.

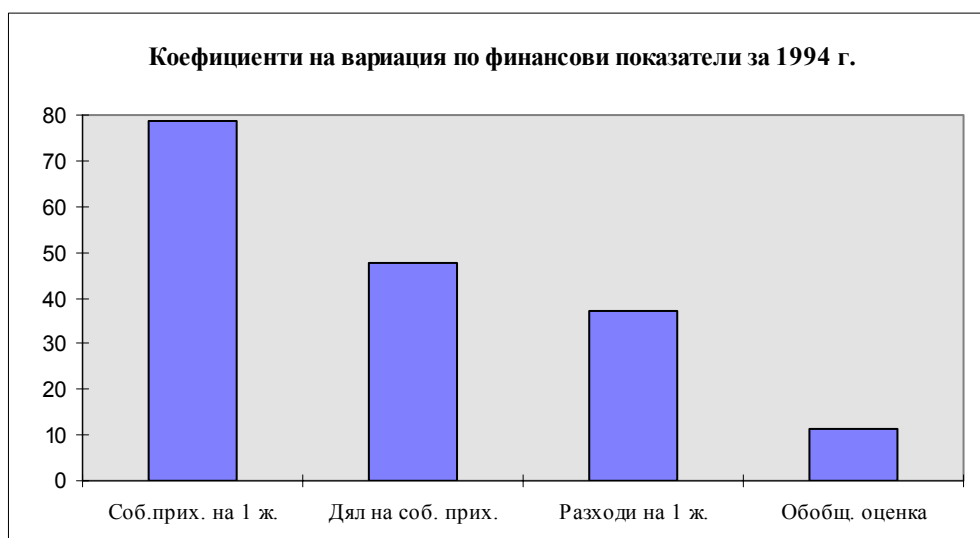
Наблюдават се определени различия в груповото присъствие на отделните видове общини по различните показатели. При формирането на групите между първия и втория показатели различията са по-малки и те се изразяват в придвижване на относително по-слаборазвити общини на по-горни позиции. Сравнително големи са различията в подреждането при третия показател. В определена степен той е противоположен на първите два. Те показват предимно данъчния капацитет на общините, възможността им да акумулират приходи, докато третият търпи влиянието на преразпределителните процеси. Затова при него финансово слаборазвити общини масово присъстват в първа и втора групи. Относително постоянни са най-силно развитите във финансово отношение 12-13 общини, които и по трите показателя са в челните места на подреждането и около 20 най-слаборазвити общини, които неотлъчно заемат последните места.

Диференциацията по отделните показатели (а оттук и влиянието им върху формирането на обобщаващата оценка) най-точно се измерва чрез коефициента на вариация. Резултатите са представени на фиг. 1.

Както се вижда, финансовите различия между общините са най-големи по първия показател - собствени приходи на 1 жител. Коефициентът на вариация е 78.6%. По другите два показателя междуобщинските различия са сравнително по-малки - съответно 47.55 и 37.34%. Различният характер и насоченост на различията по трите показателя води до взаимното им компенсиране и в крайна сметка до неголеми финансови различия по обобщаващата оценка за финансовото състояние. Коефициентът на

вариация е само 11.31%, а ако не се вземат предвид екстремните стойности на първите две общини (Мирково и Девня), той пада на 9.05%.

Фигура 1

Съпоставка на трите групи общини по обобщаващата оценка за финансовото състояние и по интегралната оценка по социално-икономическо състояние

Подреждането на общините по двата вида оценки е представено в табл. 5 и на фиг. 2.

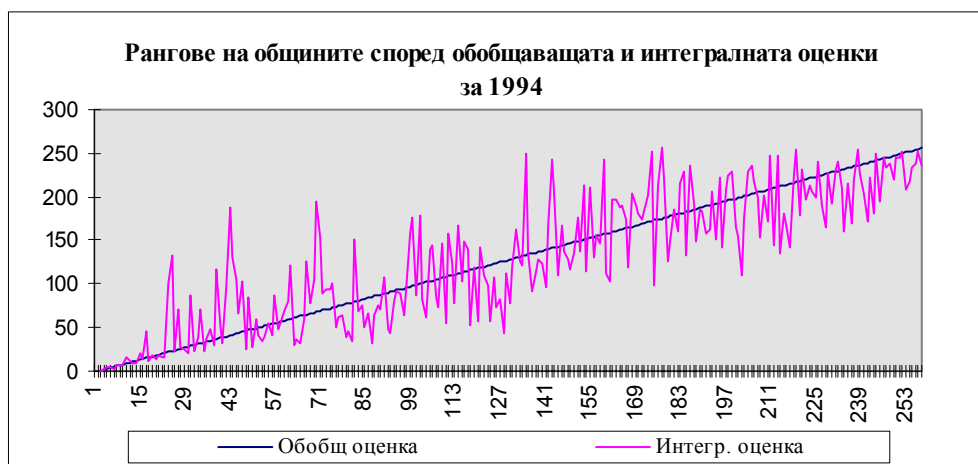
Таблица 5

Подреждане на общините според обобщаващата и интегралната оценка през 1994г.

Общини	Обобщ. оценка (ранг)	Интегр. оценка (ранг)	Общини	Обобщ. оценка (ранг)	Интегр. оценка (ранг)
Мирково	1	1	....	...	...
Девня	2	2	Чавдар	161	198
Прирдоп	3	4	Тетевен	162 крит.	187
....	...	...	....	...	...
Свиленград	51	35	Вълчедръм	254	239
Средно за Б-я	52	39	Руен	255	251

Пещера	53	56	Сатовча	256	236

Фигура 2

Съпоставянето на ранговете на общините по обобщаваща и по интегрална оценки, от една страна, показва значителни различия за отделните общини, от друга - налице е обща тенденция, според която по-добрите във финансово отношение общини са в по-добро социално-икономическо състояние и обратно. Различията между двата ранга са значителни. Само при 5 общини се наблюдава съвпадение на ранговете. Общо 142 общини имат по-ниски рангове по обобщаващата оценка, отколкото по интегралната. Това означава, че финансовото им състояние е сравнително по-лошо, отколкото общото социално-икономическо положение, следователно то влияе отрицателно при формирането на интегралната оценка. При останалите 108 общини ситуацията е обратна. В същото време трябва да се отбележи, че макар и по-малко на брой, при общините с положително финансово влияние върху социално-икономическото им състояние, различията са по-големи. Например, разликите при първите общини достигат 90 места, докато при вторите - 147 места. Не се наблюдава тенденция във видовете общини при различията в ранговете по двете оценки. Така например, Мирково и Девня запазват първите две места по двете оценки, но същото е и за Медковец с рангове 227.

Всичко това обуславя големите различия в броя на общините в отделните групи, формирани по двата вида оценки.

Таблица 6

Групиране на общините според обобщаващата и интегралната оценка за 1994г. (бр.общини)

Групи	Обобщаваща оценка	Интегрална оценка
Първа	51	38
Втора	109	188

Трета	95	29

От данните в табл. 6. се вижда, че има големи различия във вида на общините в отделните групи по двете оценки. Въпреки това в първа група по обобщаващата оценка различията са най-малки. По-значителните са свързани с влиянието на третия финансов показател (разходи на 1 ж.), което се изрази в повишаване на ранга на някои слаборазвити и с ниска данъчна база общини като Трекляно, Кула, Крушари и др. Естествено, че тяхното общо социално-икономическо състояние ще е ниско, съответно разликите в ранговете - големи. Други характерни разлики се наблюдават при най-големите общини. Ранговете на тяхното социално-икономическо състояние са като правило по-високи в сравнение с ранговете за финансовото им състояние. Във втора група големи разлики, водещи до положително влияние на финансовото върху общото социално-икономическо състояние, се наблюдават и за общини като Самуил, Борово, Стамболово, Бойница поради гореизложените причини - предоставянето на значителни държавни трансфери на глава от населението на слаборазвити общини. За общините в трета група разликите са значително по-малки.

2. Подреджане и диференциация на общините по финансови показатели през 1996г.

Собствени приходи на 1 жител

Подреджането на общините по този показател за 1996г. е представено в табл. 7.

В сравнение с подреджането през 1994 г. се забелязва повишаване на диференциацията между общините. Увеличава се броят им в първа група (от 37 на 41) и в трета група (от 137 на 142) за сметка на общините във втора група.

Като потвърждение на тази констатация е изпреварващото нарастване на собствените приходи в най-добрите във финансово отношение общини в сравнение със средното нарастване на 1 жител. Отново на челните места са малките, силноиндустриализирани общини, тези с развит туризъм и най-големите общини в страната. В първа група се наблюдава присъствие и на някои средноголеми общини като Свиленград, Родопи, Асеновград, Димитровград и др. и преминаване във втора група на общини като Добрич, Шумен, Пазарджик. От общо 41 общини в първа група 33 запазват мястото си, 8 нови са влезли и 4 общини са отпаднали.

Таблица 7

Подреджане на общините според равнището на собствените приходи на 1 жител през 1996г.

Общини	Соб. прих. на 1 жител (лв)	Ранг	Общини	Соб. прих. на 1 жител (лв.)	Ранг
Девня	128875	1	....	...	...
Мирково	66133	2	Брезово	4924	114
Челопеч	47222	3	Никопол	4892 - крит.	115
....	...	...	....	...	...
Враца	8750	41	Ружинци	1165	254

Средно за Б-я	8731	42	Кайнарджа	1104	255
Крушари	8713	43	Руен	1074	256

Втора група се формира от 72 общини. Тук присъстват по-голямата част от големите и предимно средно големи общини. Наблюдава се покачване на ранговете на общини като Радомир, Карнобат, Чирпан и понижаване - на големи общини като Добрич, Шумен и на средноголеми като Провадия, Преслав, Лъки.

В третата група са представени над половината общини. Те са част от средноголемите и повечето малки селскостопански и планински общини. Особено голям спад са регистрирали общини като Правец, Мадан, Рудозем, Момчилград, Крушари. В края на подреждането няма съществени промени. Представени са същите, около 20 най-бедни общини в страната.

Общият извод е, че през двете години на изследвания период 1994-1996 г. се увеличава диференциацията във възможностите на общините да акумулират собствени приходи. Най-богатите и най-бедните общини, съответно в началото и края на подреждането, запазват ранговете си. Наблюдава се определено разместване във втора група и граничните зони с първа и трета групи.

Относителен дял на собствените приходи

Резултатите от подреждането на общините по този показател за 1996г. са представени в табл. 8.

При формирането на групите по този показател също се забелязва слабо повишаване на броя на общините в първа и трета групи за сметка на броя на общините във втора. Макар и повишаване на броя на общините, чиито собствени средства 100% покриват разходните им потребности, спецификата на показателя не позволява увеличаване на диференциацията. Наблюдава се също увеличаване на средния за всички общини дял на собствените приходи, както и слабо покачване на дела на общините в дъното на подреждането. Това са признаци за слабо намаляване на междуобщинската диференциация.

Таблица 8

Подреждане на общините според относителния дял на собствените приходи през 1996г.

Общини	Дял на соб. прих. (%)	Ранг	Общини	Дял на соб. прих. (%)	Ранг
Девня	100.00	1	....	...	...
Раднево	100.00	2	Правец	38.02	140
Гълъбово	100.00	3	Първомай	37.96 - крит.	141
....	...	...	....	...	...
Радомир	65.61	44	Ружинци	13.34	254
Средно за Б-я	64.98	45	Макреш	12.29	255
Перник	64.62	46	Кайнарджа	10.98	256

Не се наблюдават съществени разлики в сравнение с 1994г. във вида на общините, присъстващи в отделните групи. Макар и с определени вътрешногрупови размествания, повечето от общините в първа група от 1994 г. остават (около 75%). Новите общини са средноголеми - Димитровград, Сухиндол, Ботевград и др. По-съществени размествания в подреждането през двете години има във втората половина на втора група и първата половина на трета група. Това са предимно средни по големина и развитие общини. В дъното на подреждането различията с 1994 г. намаляват.

Разходи на 1 жител

Подреждането на общините през 1996г. по разходи на 1 жител е представено в Таблица 9.

Таблица 9

Подреждане на общините според разходите на 1 жител през 1996г.

Общини	Разходи на 1 жител (лв.)	Ранг	Общини	Разходи на 1 жител (лв.)	Ранг
Девня	90400	1	....	...	...
Мирково	57518	2	Симитли	10387	169
Челопеч	46023	3	Грамада	10373 - крит.	170
....	...	...	....	...	...
Божурище	13307	59	Завет	8013	254
Средно за Б-я	13288	60	Руен	7492	255
Трън	13073	61	Марица	7465	256

В сравнение с 1994г. се наблюдава голямо преливане на общини от първа група към втора и от втора към трета. В същото време първите три общини увеличават с изпреварващ темп разходите си на 1 жител - над 3 пъти, докато средното номинално увеличение е 2.3 пъти. Това само по себе си говори за увеличаване на диференциацията между общините. Друг основен извод е, че се наблюдава силно разместване на ранговете на общините за двете изследвани години. Това разместване е първо, значително по-голямо в сравнение с първите два показателя и второ, е характерно за всички групи.

Значителното разместване на ранговете на отделните общини се отразява на стойността на коефициента на кохерентност. Докато при предните два показателя за отделните групи той се движи между 75 и 88%, тук, ако изключим първа група, броят на общините в които намалява драстично, за останалите две групи той спада на около 50%. Това означава, че половината от общините през 1996г. сменят групата си в сравнение с 1994г. Ако изключим първите 4 общини, които запазват местата си, не се наблюдава определена тенденция към покачване или намаляване на ранговете на определен вид общини. Тук явно е определящо влиянието на Министерството на финансите, което чрез трансферите за общините се опитва да компенсира дефицитите на финансови средства. Като се има предвид тежкото финансово състояние на страната и на практика

кулминацията на финансовата криза през 1996г., държавната намеса е имала определено хаотичен характер и е преследвала изключително краткосрочни цели като подпомагане на едни общини с най-тежки моментни проблеми за сметка на други.

Обобщаваща оценка за финансовото състояние на общините

Представените в табл. 10 резултати показват съвкупното влияние на трите изследвани показателя. В сравнение с формираните групи през 1994г. се наблюдава намаляване броя на общините в първа и увеличаване на общините в трета група.

Таблица 10

Подреждане на общините според равнището на обобщаващата оценка за тяхното финансово състояние през 1996г.

Общини	Обобщаваща оценка	Ранг	Общини	Обобщаваща оценка	Ранг
Девня	0.0022	1	....	...	...
Мирково	0.4003	2	Сливница	0.8727	148
Челопеч	0.5258	3	Симитли	0.8733-крит.	149
....			....	...	...
Дупница	0.8331	40	Гърмен	0.9052	254
Средно за Б-я	0.8349	41	Ружинци	0.9067	255
Батак	0.8352	42	Руен	0.9115	256

Анализът на резултатите от подреждането показва:

- увеличаване на разликата между първите три общини и останалите в групата;
- отдалечаване на средната и критичната стойности от еталона;
- приближаване на обобщаващите оценки на последните в подреждането общини до средната за страната.

Всичко това говори за сближаване на финансовото състояние на общините, с изключение на първите три общини, които се отдалечават от общата маса.

Определящото в междугруповите размествания са потоците: от първа към втора група и от втора към трета и обратно.

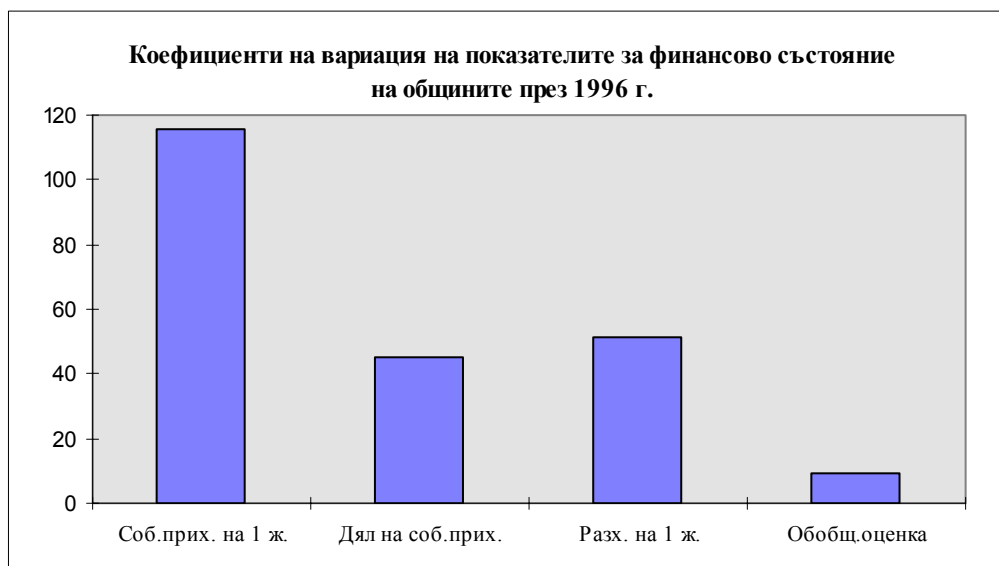
Наблюдава се много голяма промяна в ранговете на отделни общини. Сливница в обобщаващите оценки в сравнение с 1994г. регистрират Крушари, Маджарово, Рудозем, Кула, Трекляно, Момчилград, Земен и др. Това се дължи на спада в собствените им приходи, съчетано с оттегляне на получаващата досега относително голяма държавна подкрепа чрез механизма на разпределение на трансферите. В същото време общини като Враца, Димитровград, Сухиндол, Перник, Радомир, Костенец, Ихтиман, Карнобат покачват значително ранга си. Причината е в относително подобряване на данъчната база. Общото заключение е, че през 1996 г. в сравнение с 1994г. доминантата се поставя върху собствените приходи, а преразпределителните процеси намаляват своето влияние върху общото финансово състояние на общините.

Диференциация по трите изследвани показателя и влиянието им върху обобщаващата оценка

Направените в предходната точка изводи за влиянието на отделните показатели за формирането на обобщаващата оценка на финансовото състояние на общините се потвърждава от изчислените коефициенти на вариация.

Отново различията между общините в собствените приходи на 1 жител са най-големи. Те са и сравнително по-големи в сравнение със същия показател през 1994г.. Коефициентът на вариация се повишава до 115.9% (78.6% през 1994г.). Коефициентът почти запазва своята стойност при втория показател “дял на собствените приходи” и се покачва за третия - “разходи на 1 жител”. Всичко това показва нарасналото влияние на първия показател във формирането на обобщаващата оценка на финансовото състояние. Нарастването на различията между общините по третия показател е в синхрон с намаляване влиянието на преразпределителните процеси, което допълнително води до повишаване на едноточността на действие на трите показателя. Намаляването на абсолютните различия във втория и третия показател между общините, с изключение на първите 2-3 общини, води до общо нивелиране на финансовото състояние на общините, което се отразява в стойността на обобщаващата оценка. Спрямо 1994г. тя слабо намалява - от 11.3 на 9%. Ако изключим екстремните стойности на първите три общини, обобщаващата оценка спада на 5%.

Фигура 3

Общият извод е, че намаляването на различията между общините по общото им финансово състояние се дължи на общото влошаване на финансовото състояние на всички общини (с изключение на първите три).

Намаляване на влиянието на третия показател води до спад в ранговете на по-слаборазвитите общини, чието присъствие в първа група силно намалява. Влошава се финансовото състояние и на депресивни общини, особено такива със силно застъпен рудодобив като Маджарово, Мадан, Рудозем и др. Относително се повишава финансовото състояние на по-големите и развити в икономическо отношение общини.

Съпоставка на трите групи общини по обобщаващата оценка за финансовото състояние и по интегралната оценка за социално-икономическо състояние

Подреждането на общините по обобщаваща и интегрална оценка и влиянието на финансовото върху социално-икономическото състояние на общините е представено в табл. 11 и фиг. 4

Наблюдава се, макар и слабо, но противоположно движение на броя на общините в отделните групи по двете оценки. При обобщаващата оценка силно спада броят на общините в първа, по-слабо във втора и се увеличава броят на общините в трета група. При интегралната оценка общините в първа и втора групи слабо се увеличават, а в трета се намаляват. Като резултат, през 1996г. общините в първа група са почти равни по брой (40, съответно 39). Останалите общини са почти поравно разпределени във втора и в трета групи по обобщаващи оценки, докато по интегрални те силно преобладават във втора група (190), а в трета са само 26 на брой.

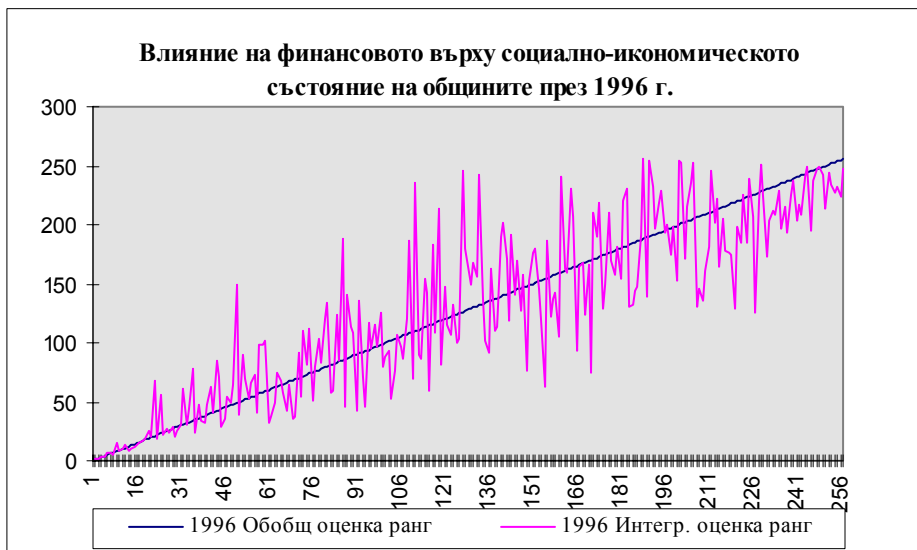
Таблица 11

Подреждане на общините според обобщаващата и интегралната оценка през 1996г.

Общини	Обобщ. оценка (ранг)	Интегр. оценка (ранг)	Общини	Обобщ. оценка (ранг)	Интегр. оценка (ранг)
Девня	1	1	....	...	...
Мирково	2	2	Сливница	148	76
Челопеч	3	3	Симитли	149	153
....	...	...	....	...	...
Дупница	40	62	Гърмен	254	233
Средно за Б-я	41	40	Ружинци	255	223
Батак	42	84	Руен	256	248

Макар че размахът на вариация при обобщаващата оценка е по-голям в сравнение в интегралната (0.9093 към 0.8271), това се дължи само на първата в подреждането по двете оценки община - Девня. В същото време средната, критичната и най-ниските стойности на интегралната оценка са значително по-отдалечени от еталона в сравнение с обобщаващата. Това говори за по-големи социално-икономически различия в сравнение с финансовите.

Фигура 4

Влиянието на финансовото върху социално-икономическото състояние на общините през 1996г. се характеризира с по-голямо съответствие между двете в сравнение с 1994г. Пълно съответствие на ранговете по двете оценки се наблюдава при 13 общини (5 през 1994г.), а разлики в ранговете до ± 3 има при 49 общини, докато през 1994г. те са при 31.

Влиянието на финансовото върху социално-икономическото състояние през 1996г. намалява. Признаци за това са: първо, засяга по-малко общини и второ, размахът на влиянието е по-малък. През 1996г. повече на брой общини търпят положителното влияние на финансовото върху социално-икономическото състояние, но на практика то е по-слабо. Отрицателното влияние на финансовото върху социално-икономическото състояние през двете изследвани години е с еднаква сила, но през 1996г. то засяга по-малко общини - 130 (142 през 1994г.)

По-синхронното действие на оценките за финансово и социално-икономическо състояние се проявява и в различията в ранговете по отделни общини, както и в междугруповите размествания на определени общини. През 1996г. съвпаденията в ранговете на обобщаващата и интегралната оценка е много по-силно изразено в първа група и особено в челните места на подреждането на общините. Преливането от първа към втора група и обратно през 1994 г. е значително по-силно. През 1996г. придвижването на общини от втора към първа група намалява. За сметка на това се наблюдава по-интензивно преливане на общини между втора и трета групи.

Заклучение

Резултатите от анализа на финансовото състояние и на междуобщинските различия позволяват да се направят следните по-важни изводи и оценки:

- Използваният таксономичен метод за ранжиране на общините по отделни показатели, характеризиращи аспекти на финансовото им състояние за формиране на обобщени оценки на базата на съвкупното действие на тези показатели, дава добри резултати и може да се използва за решаване на практически проблеми.
- Финансовата диференциация между общините през 1996г. е по-малка в сравнение с 1994г. Тя се дължи на общото влошаване на финансовото състояние на общините в страната.
- Факторът с най-голямо и засилващо се влияние за формиране на обобщаващата оценка на финансовото състояние на общините е показателят за собствените приходи на 1 жител.
- Съществува голяма диференциация между общините по тяхното финансово състояние. Средната за страната оценка както по отделни показатели, така и по обобщаващия показател за финансовото състояние е твърде високо в подреждането на общините. Това говори, че тя в голяма степен се определя от стойностите на показателите на около 16-18% от големите или силноразвитите общини в страната. Преобладаващата част от общините (всички останали) имат оценки под средното за страната равнище. Различията между техните оценки са много малки, което определя сходното им финансово състояние. Това прави много трудно и донякъде условно определянето на кръга от общини в критично състояние.
- Най-големи са различията в първата група общини. Като правило тя се формира от малките силноиндустриализирани общини като Девня, Мирково, Челопеч, Пирдоп и най-големите и мощни общини в страната - София, Бургас, Варна, Пловдив, Стара Загора, Русе и др. Вследствие намаляване влиянието на преразпределителните процеси през 1996г. в сравнение с 1994г. от първа група отпаднаха малки, но получаващи големи трансфери на 1 жител общини като Трекляно, Кула и др.
- През 1994г. се наблюдават големи размествания на общините между първа и втора и между втора и трета група. През 1996 г. се забелязват определени промени, които се изразяват в намаляване на интензитета на придвижванията на общини между първа и втора група, особено от втора към първа, и увеличено движение на общини между втора и трета група и в двете посоки. Последното е следствие от намаляване на различията в оценките за финансовото състояние на общините, чиито стойности са под средното за страната равнище.
- През 1996г. в сравнение с предишната изследвана година се забелязва увеличаване на различията между няколко общини в добро финансово състояние и останалата маса общини. Средната и критичната стойност по всички показатели се отдалечават от еталона. Това важи и за стойността на оценките на последните в

подреждането общини и доказва общото влошаване на финансовото състояние на общините в страната.

- Като най-обща тенденция съществува голямо сходство между финансовото и общото социално-икономическо състояние на общините в страната. През 1996г. то се засилва. Доказателство за това е увеличаване на влиянието на показателят собствени приходи на 1 жител върху общото финансово състояние на общините през 1996г. Следствие от това е по-голямото съвпадение в ранговете на общините по двата вида оценки.
- Резултатите от изследването имат непосредствено практическо значение. Те могат да се използват от общините за обосновка на техните анализи и прогнози за местните бюджети, както и от централните власти при определяне на държавната регионална политика.

ФИНАНСОВИ РАЗЛИЧИЯ МЕЖДУ ОБЩИНИТЕ - СЪСТОЯНИЕ И ПРОМЕНИ

Стефан Иванов
(Резюме)

Целта на изследването е да се определи, анализира и оцени състоянието и тенденциите в развитието на междуобщинските финансови различия. Нейното постигане се реализира чрез следните изследователски задачи:

- анализ и оценка на подреждането и диференциацията на общините по финансови показатели през 1994 и 1996г.;
- анализ и оценка на динамиката на промените в подреждането и в диференциацията на общините през наблюдавания период;
- обобщения и изводи относно състоянието и промените на междуобщинските финансови различия.

Основните изводи и оценки от изследването показват, че: през 1996г. в сравнение с предишната изследвана година се забелязва увеличаване на различията между няколко общини в добро финансово състояние и останалата маса общини; намаляват различията в оценките за финансовото състояние на общините, чиито стойности са под средното за страната равнище; средната и критичната стойност по всички показатели се отдалечават от най-високите достигнати равнища, което доказва общото влошаване на финансовото състояние на общините в страната.

Резултатите от изследването могат да се използват от общините за обосновка на техните анализи и прогнози за местните бюджети, както и от централните власти при определяне на държавната регионална политика.

FINANCIAL DISPARITIES AMONG THE MUNICIPALITIES – SITUATION AND CHANGES

Stefan Ivanov
(Summary)

The goal of this study is to determine, analyse and evaluate the situation and the tendencies in the development of local finance. This goal will be achieved through the following objectives:

- Analysis and evaluation of the ranking and differentiation of the municipalities according to financial indicators in 1994 and 1996;
- Analysis and evaluation of the dynamics of the changes in the ranking and differentiation of the municipalities during the monitored period;
- Summary and evaluation about the situation and the changes in the intermunicipal financial disparities.

The main conclusions and evaluations of the study indicate that: in 1996 compared to the previous studied year there is monitored an increase in the disparities among several municipalities in good financial situation and the rest municipalities. There decrease the differences in the evaluation of the financial situation of the municipalities, whose values are below the average level for the country. The average and the critical values for all indicators are falling behind from the highest levels, which proves the general deterioration of the financial state of the municipalities. The output from the study can be used by the municipalities for justifying their analyses and forecasts for the local budgets. This output can also be used by the central authorities for setting the state and regional policy.